

DET MODERNE GENNEMBRUD

- da Danmark blev moderne, 1871-1890

Danmark var stadig et bondesamfund i anden halvdel af 1800-tallet. De fleste mennesker boede på landet, og de levede af landbrug. Men der var store forandringer i gang. På landet investerede de store gårdejere i nye moderne maskiner, der gjorde landbrugsproduktionen mere effektiv og billigere. Gårdejerne, dvs. bønderne, tjente store penge. De hyrede landarbejdere, som ikke selv ejede noget, og som ofte levede under usle forhold.



H.A. Brendekilde: "Udslidt", 1889.

Med de nye maskiner fik landarbejderne mindre og mindre at lave. En del af bøndernes mange penge gik til at investere i byggeri og den voksende industri i byerne, så fabrikkerne udvidede og kom til at mangle arbejdskraft. Derfor flyttede flere og flere landarbejdere til byerne. For mange af dem, der blev på landet, var der kun fattigdommen tilbage, fordi lønningerne blev holdt på et minimum. Bevægelsen fra land mod by, der kaldes *urbanisering*, var en langvarig proces, der stadig fortsætter den dag i dag. I 1900 var over halvdelen af den arbejdende befolkning dog stadig beskæftiget i landbruget. Alligevel var det i byen, at tingene skete i slutningen af 1800-tallet. Udviklingen her gik hurtigt, det var her, det moderne brød igennem.

I Rigsdagen (i dag Folketinget), som var blevet til med Grundloven i 1849, dominerede Højre. Partiet Højre var på kongens side og repræsenterede de gamle magthavende klasser: godsejere og adelige. Overfor stod Venstre, der var et sammensat parti, som bl.a. varetog landbobefolkningens interesser, men som også rummede de intellektuelle og fremskridtsorienterede fra byerne. Kun den rigeste del af befolkningen kunne stemme. Faktisk kunne fattige slet ikke stemme; det kunne kun mænd over 30, som havde ejendom. Det varede endnu nogle år, før arbejderne og deres parti Socialdemokratiet fik politisk magt, men grundlaget blev skabt i denne periode. Kvinderne var også ude af det politiske billede i mange år endnu. De fik først valgret i 1915.

I store dele af borgerskabet dyrkede man en idyllisk forestilling om religionen, familien og nationen som grundlaget for den gode, borgerlige moral (ses fx i Biedermeierkulturen). Blandt de intellektuelle i byerne blev denne indstilling opfattet som dobbeltmoralisk.

1800-tallets naturvidenskabelige gennembrud

Denne periode i dansk litteraturhistorie er i høj grad præget af det, man kalder *det naturvidenskabelige gennembrud*. Især Charles Darwins "Arternes oprindelse" blev et startskud for en gennemgribende forandring af verdensopfattelsen. Værket blev oversat til dansk i 1870'erne af den danske forfatter J.P. Jacobsen; det viser, at forfatterne også var inspirerede af det naturvidenskabelige i deres litteratur. Darwins evolutionslære, som viser, at mennesket er et resultat af naturlove, rokkede ved hele det religiøse fundament: Mennesket var ikke et enestående væsen skabt af Gud, men et resultat af en naturlig udvælgelsesproces. Mennesket er grundlæggende et dyr, og som andre dyr styres det af drifter og behov.

De naturvidenskabelige var optaget af at beskrive objektivt – alt det, der kunne måles og vejes. Her faldt troen udenfor. De naturvidenskabelige ideer smittede af på litteraturen, og mange forfattere begyndte at interessere sig for det ved mennesket, der kunne måles og vejes. Derfor efterlignede mange forfattere den objektive metode i deres skrivestil. Man betragtede mennesket som et studieobjekt og forsøgte at finde årsagerne til dets handlinger via dets arv og miljø. En af dem, som bifaldt de nye ideer, var den danske litteraturkritiker Georg Brandes (1842-1927). Han var søn af borgerskabet og ville gøre op med den idylliske forestilling om religionen og familien.

Litteraturens moderne gennembrud

Man kan egentlig ikke sætte datoer på litterære strømninger, men netop den periode, der kaldes *Det moderne gennembrud*, plejer man i litteraturhistorien at fastsætte til den 3. november 1871. På den dato startede Georg Brandes nemlig en serie af forelæsninger på Københavns Universitet. Hans hovedpåstand var, at den danske litteratur var lukket om sig selv og de nationale symboler. Tænk bare på alt det skønne, der siges om Danmark og naturen i nationalsangene, som vi ser i nationalromantikken. Georg Brandes syntes, tiden var kommet til et mere moderne og udadvendt blik på verden. Det skulle ske ved at sætte problemer under debat. Han opfordrede forfatterne og kunstnerne til at rette blikket mod samfundsmæssige problemer og sætte ord på disse problemer i litteraturen. Og en hel generation af forfattere – primært mænd, men for første gang i historien også en del kvinder – stod klar til at følge Brandes' ideer om at sætte problemer under debat.

Ved at belyse samfundsmæssige problemer i fiktionen kunne danske borgere blive mere oplyste og ligestillede. Litteraturens funktion skulle altså ændres; forfatterne og kunstnerne

skulle ikke længere hylde og rose fædrelandet, kærligheden til Gud og naturen. Nu skulle fokus i stedet være på alle de samfundsmæssige mekanismer, som forhindrede mennesket i at leve frit. Måden at gøre det på var at skrive *realistisk*. Litteraturen skulle beskrive verden, som den var med alle dens uretfærdigheder og dårligheder. Alt skulle afsløres – der skulle ikke forskønnes og idylliseres som i Romantikken. Brandes var ude på at gøre op med den dobbeltmoral, borgerlige kultur, der dyrkede familien, kirken og den gode moral, for ifølge Brandes og de forfattere, der fulgte ham, dækkede disse værdier over dobbeltmoral, løgn og fortællinger, der forhindrede menneskets frie udfoldelse.

Hovedpunkterne i Brandes' frie tanke:

I sine forelæsninger foreslog Brandes nogle emner, som han mente, forfattere og kunstnere burde tage op i deres værker:

- ægteskabet og det ulige forhold mellem de to køn
- ejendomsretten og den sociale ulighed
- religion



Georg Brandes

Retninger i det moderne gennembrud

En vigtig inspiration for Brandes og de moderne forfattere var som nævnt *naturvidenskaben*. Naturvidenskabens objektive beskrivelse af verden blev deres ideal. Fulgte man tankegangen, var der ikke længere plads til guddommelige eller magiske forklaringer på naturens og menneskets oprindelse. Alt kunne derimod gives naturlige forklaringer. Mennesket var et resultat af de egenskaber, det havde arvet fra slægten, og de påvirkninger, det kom ud for i det miljø, det voksede op i, altså: *arv* og *miljø*. Den litterære realisme og naturalisme skulle hjælpe med at sætte fokus på arv og miljø. I dette kapitel kan I møde tekster af to forfattere, som skriver realistisk og naturalistisk, nemlig Henrik Pontoppidan og Amalie Skram.

Realisme

Realisme er karakteriseret ved, at den forsøger at afspejle virkeligheden så præcist som muligt. Realismens sprog er "gennemsigtigt": Sproget gør ikke opmærksom på sig selv, men peger på handlinger med et konkret indhold, der ligner virkeligheden. En realistisk tekst har som regel et logisk forløb med en start, en midte og en slutning. Typisk for Det moderne gennembruds litteratur er den realistiske retning *Naturalisme*.

Naturalisme

Naturalismens tankegang baserer sig på naturvidenskaben og afspejler det nye blik på mennesket. Mennesket er ikke skabt af Gud, men er et produkt af gener og miljøpåvirkninger. De naturvidenskabelige ideer banede vejen for at beskrive mennesket *objektivt* i litteraturen. Det ses bl.a. ved, at fortælleren ofte er alvidende og skrivestilen præges af detaljer, der iagttages objektivt. Menneskets handlinger forklares i Naturalismen som et produkt af *arv* og *miljø*. Det kan vi også se i periodens tekster, hvor mennesket beskrives som et produkt af fx fattigdom eller et mandsdomineret samfund. Naturalismens forestillinger er udtryk for det, man kalder den *frie tanke*: at man ser på mennesket med nye og helt neutrale øjne.



Erik Henningsen: "Barnemordet", 1886. Hvis en fattig kvinde i 1800-tallet blev gravid uden at være gift, blev hendes barn opfattet som "uægte". For at overleve i samfundet kunne kvinden blive nødt til at sende barnet væk eller slå det ihjel. På billedet graves et barnelig op, sådan at kvinden kan retsforfølges.

Naturalisme i billedkunsten

Se på billedet herunder, og giv bud på, hvordan kvinden er endt i denne situation. Hvilke elementer i hendes *arv* og hvilke elementer i hendes *miljø* har bragt hende hertil?

Mande- og kvinderoller til debat

De moderne forfattere var især optagede af at skrive om sociale forhold. Nok ville de beskrive den sociale uretfærdighed og det magtmisbrug, der fandtes overalt i samfundet, men langt de fleste af forfatterne kom selv fra borgerskabet og kæmpede ikke for de store samfundsomvæltninger.

Et emne, der optog forfatterne, var religionen og kirkens rolle, fordi det især var inden for religionen, at uretfærdighed og dobbeltmoral viste sig. Religionen og kirken blev af mange af de moderne forfattere betragtet som midler til undertrykkelse. Brandes og de moderne forfattere var inspirerede af naturvidenskaberne og især Darwins evolutionsteori, og de mente ikke, at religion var andet end overtro. Kritikken var, at magthaverne alt for længe havde brugt religionen og den religiøse moral til at få mennesker til at finde sig i de urimelige vilkår, de levede under i livet, for at håbe på belønning efter døden.

Religionen blev også brugt til at undertrykke kvinderne. For borgerskabets kvinde var det helt store mål i livet at blive godt gift med en mand, der kunne forsørge hende. De fleste mænd giftede sig omkring 30-årsalderen, så de kunne etablere sig økonomisk med kone og børn. Det blev anset for naturligt, at manden gjorde sig seksuelle erfaringer, inden han blev gift. Kvinderne derimod blev typisk gift meget unge, og de var økonomisk og juridisk afhængige af deres ægtemand. Det var en ordening af forholdet mellem kønnene, som man ikke talte om, men som man anså for rigtig.

SKILSMISSE

0,4 % af de gifte par i Danmark blev skilt i 1870'erne. I dag bliver ca. 40 % skilt.

Det moderne gennembruds mænd kunne godt enes om at være imod det dobbeltmoraliske, kristne syn på ægteskabet, men de kunne ikke enes om, hvad de gik ind for i stedet. Brandes og hans støtter gik ind for, at kvinden skulle opnå den samme seksuelle frihed som mændene. Hans ideal var den frie selvstændige kvinde. På denne side stod blandt andre den norske forfatterinde Amalie Skram, som vi møder senere i dette kapitel. En anden mere konservativ side i diskussionen mente derimod, at mændene

ligesom kvinderne skulle lære seksuel selvbeherskelse og holde sig til den ene partner, som var deres ægtefælle. Den store debat om seksualitet og kønsroller blev siden kendt som "sædelighedsfejden".

Kvinderoller før og under sædelighedsfejden

Den traditionelle kvindes rolle ifølge det konservative syn	Kvinderollen ifølge konservative kvindesagsforkæmpere	Kvinderollen ifølge Brandes og hans tilhængere
<ul style="list-style-type: none"> • Kvinden opdrages til en rolle i ægteskabet, hvor manden er overhovedet. • Kvinden må ikke gøre sig seksuelle erfaringer før ægteskabet. • Ægteskabet er indstiftet af Gud. • Hvis kvinden vil skilles, sætter hun spørgsmålstegn ved Gud (undtagen hvis det drejer sig om utroskabssager). • Kvindens vigtigste formål er at være hustru og mor. • Man lader, som om prostitution ikke findes, og mange kvinder er uvidende på dette område. 	<ul style="list-style-type: none"> • Både manden og kvinden skal indgå i ægteskabet uden tidligere seksuelle erfaringer. • Hvis kvinden har en drift eller et instinkt, drejer det sig om moderinstinktet. • Kvindens fineste mål er at blive gift. Hvis dette ikke lykkes, kan hendes moderinstinkt bruges som sygeplejerske, husbestyrerinde eller lignende. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kvinden er fri og selvstændig. • Kvinden og manden skal indgå ægteskab på lige vilkår. • Begge har ret til at kræve skilsmisse. • Begge har ret til at arbejde. • Også kvinden har ret til at realisere sig selv som individ og som kvindekøn.



Christoffer-Wilhelm Eckersberg: "Bella og Hanna. M.L. Nathansons ældste døtre", 1820
Statens Museum for Kunst



Bertha Wegmann: "Portræt af Jeanna Bauck", 1881
Nationalmuseum, Stockholm

1. Individuelt: Skriv stikord og sætninger om malerierne. Prøv at finde træk og symboler i billederne, der kan vise malerens eller tidens opfattelse af kvinden.
2. Formuler et par sætninger, som opsummerer jeres fælles analyse. Brug ord fra skemaet, som viser kvindens rolle før og under Det moderne gennembrud.

Animationsvideo om sædelighedsfejden

Her kan I se en lille animationsvideo om sædelighedsfejden, dvs. diskussionen om mandens og kvindens roller og seksualitet.

<https://www.youtube.com/watch?v=YzrqMKHmu-4>



Henrik Pontoppidan: ud med Gud

Henrik Pontoppidan (1857-1943) er en af de forfattere, som følger Georg Brandes' råd om at beskrive problemer i litteraturen. Pontoppidan ville være ingeniør: "Jeg ville være tekniker, opfinder, en af dem, der byggede den ny tid op", skriver han i sine erindringer. Faren, som var præst, gik med til, at han tog til København for at læse til ingeniør. Men litteraturen trak i Pontoppidan, og han droppede studierne og skrev i stedet for, både som journalist og som novelle- og romanforfatter. Han blev især optaget af social ulighed og de



forfærdelige vilkår, som arbejderne på landet levede under, og han blev, måske også som et oprør mod sin egen far, en hård kritiker af kristendommens magt. På den måde var han faktisk med til at bygge "en ny tid op", bare i litteraturen i stedet for i teknikken. I 1917 modtog Pontoppidan verdens største litteraturpris, Nobelprisen i litteratur, som den første af to danske forfattere nogensinde.

I novellen "Ane-Mette" fra 1887 kritiserer Pontoppidan den sociale ulighed og uretfærdighed, som især fandtes på landet på dette tidspunkt. Vi møder enken Elisabeth, der er på kirkegården sammen med sin datter Lotte. Læs uddraget, og find tegn på social ulighed undervejs i læsningen.

OPGAVE

Læs Henrik Pontoppidans novelle "Ane"

1. Hvad viser teksten os om sociale og økonomiske forhold?
2. Hvordan er fortællerens holdning til kirken? Prøv at finde eksempler i teksten, som viser kritik af kirken.
3. Hvor i teksten kan man se, at mennesker er produkter af arv og miljø? Begrund jeres svar ved at finde citater i teksten.
4. Hvordan forstår I slutningen?
5. Genlæs novellens første afsnit med naturbeskrivelsen. Hvordan kan denne indledning være billedsprog for hele novellens indhold?
6. Hvor ligger Pontoppidans sympati? Se blandt andet på beskrivelserne (brugen af adjektiver).
7. Er Pontoppidan nøgtern? Begrund jeres svar.

Amalie Skram: ind med kvinderne

Amalie Skram (1846-1905) er en norsk-dansk forfatter, som også kan placeres i *Det moderne gennembrud*. Hun har fokus på kvinders vilkår, dvs. deres opdragelse til at blive perfekte hustruer i et mandsdomineret samfund. Amalie Skram blev som meget ung gift med en ældre mand i et fornuftsægteskab, som blev et mareridt for den unge kvinde. Selv om det var meget usædvanligt og ofte skamfuldt for kvinder på dette tidspunkt, blev hun skilt og flyttede til København. Her blev hun gift med den danske forfatter Erik Skram, som var en del af kredsen omkring Georg Brandes og *Det moderne gennembrud*, og hun blev en del af det litterære miljø, som diskuterede de nye tanker.

Erfaringerne fra Amalie Skrams eget, første ægteskab afspejles i den selvbiografiske roman "Constance Ring" fra 1885. Constance bliver som 19-årig gift med



den 16 år ældre, velhavende forretningsmand Ring. Ægteskabet er ikke lykkeligt, og det bliver værre, da Constance opdager, at tjenestepigen er gravid, og at faren til barnet er Ring. Hun er fast besluttet på skilsmisse og opsøger Pastor Huhn (en præst) for at få hjælp til en skilsmisse.

OPGAVE

Læs et uddrag af Amalie Skrams "Constance Ring".

Lav 6 grupper i klassen, som arbejder med hvert sin opgave. Gå herefter i matrixgrupper, og fremlæg for hinanden. Afslut fælles i klassen med at fremlægge, hvad I synes er de tre vigtigste pointer fra jeres arbejde med teksten.

1. Lav en personkarakteristik af Constance. Hvordan er hun, hvilken konflikt er hun i, hvilke værdier har hun, hvilken modstand møder hun?
2. Lav en personkarakteristik af pastor Huhn. Hvordan er han, hvilke værdier har han, hvilken modstand møder han?
3. Hvem har ifølge jer de bedste *argumenter* i denne tekst? Hvem har magten i starten af samtalen og til slut? Hvis I ikke er enige, kan I forberede en for-imod-liste.
4. Hvordan ser Constances muligheder ud, hvis hun bliver skilt? Brug ord og begreber fra afsnittet "Mande- og kvinderoller til debat" i jeres svar.
5. Hvor i teksten kan man se, at mennesker er produkter af arv og miljø? Begrund jeres svar ved at finde citater i teksten.
6. Sæt Constances og præstens kvindeopfattelse ind i skemaet om kvinderoller i sædelighedsfejden.

Hvis I kender følgende begreber, kan I bruge dem på dialogen mellem Constance og pastor Huhn: *sproghandlinger, undertekst, face, appelformer*.

Diskuter, når I er færdige: Hvilken kvinde vil I fremhæve som et forbillede i dag? Begrund jeres valg.

Ibsen - opgør med løgne og dobbeltmoral

Som nævnt i dette kapitel var den litterære periode Det moderne gennembrud i høj grad præget af en naturvidenskabelig opfattelse. Dette medførte, at forfatterne ikke længere beskrev verden som besjælet eller forskønnet, men som styret af årsager og virkninger: Disse forfattere kaldes ofte *naturalistiske*, fordi de objektivt og iagttagende fremstillede litteraturens fiktive personer som et resultat af deres arv og miljø.

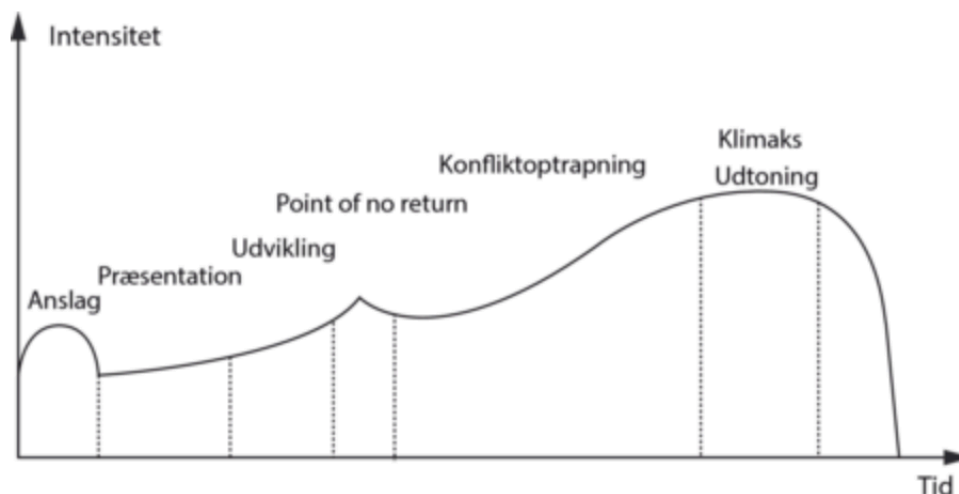
I Henrik Ibsens drama "Gengangere" fra 1882 ses den naturvidenskabelige påvirkning tydeligt. Stykkets hovedpersoner er Fru Alving og hendes voksne søn Oswald. Handlingen udspiller sig på fru Alvings landejendom og udspiller sig over et døgn. Oswalds far, den nu afdøde Alving, har gennem hele sit liv opført sig løssluppet og umoralsk. Denne opførsel har været holdt skjult for Oswald. Han har levet som kunstner i Paris og Rom. Nu er han hjemme efter en periode med sygdom. Han kender ikke til sin afdøde fars opførsel. Blandt andet er Alving far til stuepigens datter, som derfor er Oswalds halvsøster. Dette ved de to unge mennesker ikke, og de er nu blevet forelskede i hinanden.

Titlen "Gengangere" er derfor både naturalistisk og symbolsk, for den viser os, at man ikke kan flygte fra sin fortid. Oswald har netop fået at vide at han er smittet med kønssygdommen syfilis, og spørgsmålet er, om det er Oswalds eller den amoralske fars skyld. I dette uddrag vil Oswald fortælle sin mor, fru Alving, om sin sygdom.

OPGAVE

Læs et uddrag af Henrik Ibsens "Gengangere".

1. Find eksempler på, hvordan Fru Alving reagerer på det, Oswald fortæller hende. Diskuter, hvorfor hun reagerer som hun gør.
2. Fru Alving har nu mulighed for at fortælle Oswald sandheden om hans fars dårlige moral, eller lade ham blive i den forkerte tro, at Oswald selv er skyld i sit dårlige helbred. Hvad siger fru Alving nu? Skriv hendes replikker. Argumenter for hvorfor I valgte disse replikker til hende.
3. Kig på modellen over et klassisk dramas forløb: Argumenter for, hvor i teaterstykket I mener, dette uddrag skal placeres.



4. I dag tales der ofte i medierne om 'social arv'. Ideen om social arv går ud på, at mennesker viderefører deres forældres personlighedstræk og økonomiske vilkår i deres eget liv. Ofte tales om 'negativ social arv', fordi undersøgelser viser, at det er svært at bryde ud af det miljø, man stammer fra. Brug begrebet 'social arv' på Ibsens tekst.
5. Teaterstykket "Gengangere" af Ibsen blev en skandale i sin samtid. Anmelderne skrev blandt andet, at stykket var "den gyseligste affære" og "en kloak af moderne vederstyggeligheder". Hvilke bud kan I give på årsagerne hertil? Hvordan ville publikum i dag tage imod et teaterstykke med samme tema og/eller budskab?

Perspektiverende: Det moderne gennembrud

I disse år kan man opleve en ny form for feminisme, den såkaldte "Stiletto feminism", som fx Brooke Candy er repræsentant for:

"Mit hovedmål er at give kvinder magt og at nedbryde grænserne for, hvordan kvinder skal opføre sig seksuelt," lyder det fra Brooke Candy til tidsskriftet Vice. Den seksuelt udfarende, amerikanske rapper kalder sig selv for feminist, ja, hun mener endda, at hendes job som stripper er med til at give hendes feminisme yderligere styrke: "Hvis man kan optræde med selvtillid dér, så mener jeg, at man har magt."

Information, 5. marts 2013

OPGAVE: BROOKE CANDYS "DAS ME"

1. Find og se videoen til Brooke Candys "Das Me".
2. Nævn alle de forskelle, I kan, på kvinderollen i henholdsvis Constance Ring og "Das Me". Hvilken frihed har kvinderne i de to forskellige roller? Hvad kan de tillade sig, og hvad kan de ikke tillade sig?
3. Formuler, hvad I på baggrund af de to kvinderoller mener, der er sket med kvindens position i samfundet i de knap 150 år fra "Constance Ring" til Candy.
4. Brooke Candy hævder, at hendes adfærd og optræden, der tidligere ville være blevet opfattet som kvindeundertrykkende, er kvindefrigørende. I "Das me" synger hun bl.a. "Slut is now a compliment". Diskuter, om I mener hun har ret i, at det er kvindefrigørende.



Brooke Candy på scenen i 2013.
Dennis Thomas/Corbis/All Over Press

SKRIVEØVELSE: HVAD ER TIL DEBAT I DAG?

Dette kapitels tekster sætter især fokus på forhold for de fattige på landet og forskelle i kvinders og mænds rettigheder i 1800-tallet.

1. Kig tilbage på den indledende skriveøvelse til kapitlet og jeres liste over emner, som kan eller burde debatteres mere i samfundet – er der noget på jeres liste, som minder om disse to emner? Har I ændret holdning til, hvad man bør debattere i medierne? Forklar hvorfor (ikke).
2. Brug nu jeres viden fra forløbet til at skrive formidlende. Lav en redegørelse for de typiske emner i litteraturen under Det moderne gennembrud. Giv herefter en analyse af en af de to tekster, I har arbejdet med i kapitlet. Afslut med en diskussion af, om tekstens debattemner stadig er aktuelle, eller i hvor høj grad der er sket forbedringer i det danske samfund.

Impressionismen og Herman Bang

En ny skrivestil ser dagens lys efter 1870, og den forfines frem mod slutningen af Det moderne gennembrud: *impressionismen*. Ligesom realismen og naturalismen får impressionismen sin inspiration fra naturvidenskaberne, og også her bestræber forfatterne sig på at formidle den objektive verden. Men til forskel fra især naturalismen vil impressionisterne ikke forklare og forstå mennesker på baggrund af teorier om arv og miljø eller lignende. De vil blot beskrive mennesker, sådan som de opleves. På den måde er impressionismens krav om objektivitet endnu strengere end naturalismens. Det betyder også, at den impressionistiske fortæller ikke giver psykologiske forklaringer af sine personer for læseren.

Som litterær skrivestil er impressionismen stærkt inspireret af impressionismen i maleriet, hvor man prøvede at gengive den ydre verdens indtryk på sanserne så direkte og ufiltreret som muligt. Ordet impressionisme kommer netop af det franske ord "impression", der kan oversættes til '(sanser)indtryk'. De impressionistiske tekster består ofte af sanserige og stemningsrige scener, der følger hinanden. Det bliver læserens opgave at finde forbindelsen mellem de mange øjebliksbilleder. Derfor kan impressionistisk litteratur ofte virke som et nervøst flimrer. Man kan tale om, at teksten har *tomme pladser*, som læseren selv skal udfylde under læsningen.

Impressionistisk skrivestil

Impressionismen er ikke en retning eller en periode, men en stil og en teknik, som mange forskellige forfattere har skrevet i. Også naturalistiske forfattere har benyttet sig af den, og man genfinder den i dag hos forfattere som fx Helle Helle (se kapitlet om "Det senmoderne"). Følgende træk karakteriserer impressionismen som stil:

- Forfatteren trækker sig tilbage som fortolker, og derfor ser man sjældent en alvidende fortæller i impressionistiske tekster. Fortælleren er mere en, der vil iagttage objektivt.
- Teksten begynder ofte in medias res og er bygget op af en række afgrænsede øjebliksbilleder. Det kan minde om, at begivenhederne ses med et kamera som i en film (scenisk fremstilling).
- Derfor er der prikker ... og tankestreger ---, som markerer fx tøven eller spring i tid.
- Replikker og samtaler kommer ofte til at karakterisere personerne frem for udførlige personbeskrivelser. Der gives dog mange detaljer om alt, hvad der er synligt i personernes miljø.
- Sprogligt er teksterne præget af korte, sideordnede helsætninger.
- Der er tomme pladser, så læseren skal selv fortolke med.

I Danmark er Herman Bang (1857-1912) den forfatter, der typisk forbindes med impressionismen. Bang bevægede sig i udkanten af kredsen omkring Georg Brandes. Han havde ikke i samme grad som andre forfattere et litterært program, han skrev efter, og selvom han som journalist skrev om alvorlige, sociale emner, satte han ikke problemer under debat på samme måde som andre forfattere under Det moderne gennembrud. Bang skrev ofte om "de stille eksistenser", dvs. kvinder, hvis kærlighedsliv ikke går som forventet, og som ofte ender med et stillestående liv. Måske blev hans dybe forståelse for disse kvinder hjulpet på vej af hans egen homoseksualitet, der dengang var forbudt.

I novellen "Pernille" startes euforisk ud: Marie skal til karneval og glæder sig meget! Hun kommer fra borgerskabet, og tjenestepigen Jomfru Olsen hjælper hende med kostumet som Pernille, en tjenestepige-figur fra Holbergs 1700-tals-komedier.

OPGAVE:

Læs et uddrag af Herman Bangs novelle "Pernille".

1. Kig først på boksen med den impressionistiske skrivestil. Hvilke af disse karakteristika passer til uddraget af "Pernille"?
2. Genlæs disse to replikker: "Kunne Frøkenen ikke stå lidt roligt, siger Jomfru Olsen tørt" og "Ja, danset, svarer Pernille medlidende". Hvordan former de to ord "tørt" og "medlidende", som fortælleren giver os, vores opfattelse af de to personer?
3. Lav en personkarakteristik af Marie. Kom ind på, hvordan hun har det i rollen som Pernille gennem uddraget. Brug et par citater fra teksten som dokumentation.
4. Til sidst i uddraget spørger Marie efter Hr. Hørlev. Hvorfor?
5. Hvordan vil det mon gå for Marie til sidst i novellen? Brug både tekstuddraget og introduktionen, når I argumenterer.
6. Prøv at udfylde tekstens *tomme pladser*. Find mindst to steder, hvor det virker som om, der er fjernet en del af teksten. Kom med et bud på, hvad der kunne stå i disse tomme pladser. Brug gerne den impressionistiske måde at skrive på.

SKRIVEØVELSE: SKRIV NATURALISTISK ELLER IMPRESSIONISTISK

1. Kig først på boksen med den impressionistiske skrivestil. Hvilke af disse karakteristika passer til uddraget af "Pernille"?
2. Genlæs disse to replikker: "Kunne Frøkenen ikke stå lidt roligt, siger Jomfru Olsen tørt" og "Ja, danset, svarer Pernille medlidende". Hvordan former de to ord "tørt" og "medlidende", som fortælleren giver os, vores opfattelse af de to personer?
3. Lav en personkarakteristik af Marie. Kom ind på, hvordan hun har det i rollen som Pernille gennem uddraget. Brug et par citater fra teksten som dokumentation.
4. Til sidst i uddraget spørger Marie efter Hr. Hørlev. Hvorfor?
5. Hvordan vil det mon gå for Marie til sidst i novellen? Brug både tekstuddraget og introduktionen, når I argumenterer.
6. Prøv at udfylde tekstens *tomme pladser*. Find mindst to steder, hvor det virker som om, der er fjernet en del af teksten. Kom med et bud på, hvad der kunne stå i disse tomme pladser. Brug gerne den impressionistiske måde at skrive på.



Theodor Philipsen (1840-1920): "Lange skygger. Kvæg på Saltholm", ca. 1890. De franske impressionister inspirerede danske malere og forfattere. På Theodor Philipsens maleri ses penselstrøgene, der får lyset til at vibrere.

1. Kig først på boksen med den impressionistiske skrivestil. Hvilke af disse karakteristika passer til uddraget af "Pernille"?
2. Genlæs disse to replikker: "Kunne Frøkenen ikke stå lidt roligt, siger Jomfru Olsen tørt" og "Ja, danset, svarer Pernille medlidende". Hvordan former de to ord "tørt" og "medlidende", som fortælleren giver os, vores opfattelse af de to personer?
3. Lav en personkarakteristik af Marie. Kom ind på, hvordan hun har det i rollen som Pernille gennem uddraget. Brug et par citater fra teksten som dokumentation.
4. Til sidst i uddraget spørger Marie efter Hr. Hørlev. Hvorfor?
5. Hvordan vil det mon gå for Marie til sidst i novellen? Brug både tekstuddraget og introduktionen, når I argumenterer.
6. Prøv at udfylde tekstens *tomme pladser*. Find mindst to steder, hvor det virker som om, der er fjernet en del af teksten. Kom med et bud på, hvad der kunne stå i disse tomme pladser. Brug gerne den impressionistiske måde at skrive på.

OPGAVE: BILLEDANALYSE

1. Find et eller flere malerier (på nettet) af fx Edgar Degas (1831-1917), Pierre-Auguste Renoir (1841-1919) eller Claude Monet (1840-1926) – alle er franske impressionister.
2. Forbered en billedanalyse og en sammenligning med den impressionistiske skrivestil.
3. Hold oplægget for sidemanden eller i grupper for hele klassen.